

ЦИВІЛЬНЕ ТА ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО

УДК 347(346)

ПУБЛІЧНІ ІНТЕРЕСИ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРАВІ

Венедіктова І. В.,

доктор юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри цивільно-правових дисциплін
юридичного факультету
Харківського національного університету
імені В. Н. Каразіна

Анотація: Статтю присвячено визначенню ролі, сутності і поняття публічних інтересів у цивільному праві, встановленню їх співвідношення із приватними інтересами. Особливу увагу приділено аналізу взаємовпливу публічних і приватних інтересів і досягнення їхнього балансу, який формує категорію правопорядка.

Ключові слова: охоронюваний законом інтерес, публічні інтереси, приватні інтереси.

Аннотация: Статья посвящена определению роли, сущности и понятия публичных интересов в гражданском праве, исследованию их соотношения с частными интересами. Отдельное внимание уделено анализу взаимного влияния публичных и частных интересов и достижения их баланса, который формирует категорию правопорядка.

Ключевые слова: охраняемый законом интерес, публичные интересы, частные интересы.

Annotation: The article is devoted to the qualification of the role, nature and the concept of the public interest in civil law, the study of their relationship to private interests. Special attention is paid to the analysis of the mutual influence of public and private interests and achieve their balance, which forms the category of law.

Key words: interest protected by law, public interests, private interests.

Публічні інтереси мають значний вплив на формування, виникнення, зміну та припинення цивільних правовідносин. Так, у ст. 203 ЦК України зазначено, що зміст правочинів, що укладаються, не може суперечити інтересам держави й суспільства.

Визначення публічного інтересу як юридичної категорії зводяться до таких дефініцій. Ю. О. Тихомиров відзначає, що публічні інтереси – не тільки і не стільки державні інтереси, скільки спільні інтереси людей, їх об'єднань, суспільства в цілому [1, с. 25], і далі: «... визнаний державою і забезпечений правом інтерес соціальної спільноти, задоволення якого служить гарантією її існування і розвитку» [1, с. 55]. В загальному розумінні публічні інтереси – це спільні, усереднені інтереси певної соціальної спільноти. До того ж вони відповідають наявності двох критеріїв: з одного боку, це суспільні інтереси, без яких неможливо забезпечити цілісність і стабільність держави й суспільства, і в тому числі реалізацію окремих приватних інтересів; а з іншого боку, – це офіційно визнані інтереси, які отримали підтримку держави.

С. В. Михайлов застосовує публічний інтерес, щоб вивести предмет і метод публічного права. Так, на його думку, предметом регулювання публічного права є суспільні відносини, які спричиняються реалізацією інтересів суспільства як єдиного цілого, тобто суспільні відносини за участю держави [2, с. 66]. А методом, у свою чергу, є імперативний метод регулювання, заснований на субординації інтересів і покликаний централізувати суспільні відносини [2, с. 67]. Він указує, що категорія публічного інтересу визначає межі реалізації компетенції органів державної влади. Юридично це виражається в тому, що державні органи мають спеціальну правосуб'єктність і компетенцію. Таким

чином публічні інтереси об'єктивно обмежують приватні інтереси [2, с. 67].

Для нашої правової системи стає характерним подвійний розподіл права на публічне й приватне, а також за галузями. Якщо віднесення тих чи інших галузей права до суто приватного або суто публічного права часом неможливо й недоречно, то говорити про відображення публічного інтересу в конкретних галузях права є завжди виправданим з практичної точки зору. Перш за все, публічний інтерес відбивається на конституційному рівні, що обумовлює його правостворюючу роль у всіх галузях права. Згідно рішення Конституційного Суду України, інтереси в широкому сенсі – це національні інтереси, інтереси національної безпеки, економічного добробуту, територіальної цілісності, громадського порядку, політичні, економічні, культурні інтереси, інтереси суспільства, держави, територіальних громад та ін., що закріплені в нормах Конституції України [3]. Публічні інтереси мають відбиватися через принципи державної політики, бути закріплені на законодавчому рівні, у державних програмних документах. Загальний інтерес є в певному сенсі сукупністю приватних інтересів – це такі категорії, що переходять одна в одну. Загальний інтерес покладений в основу державного інтересу. Варто підтримати думку, що поняття «публічний інтерес» є поняттям родовим, яке містить у собі й інші категорії [1, с. 61]. До них можна віднести національний, державний, суспільний, регіональний (муниципальний) і деякі інші інтереси. Але існує й радикально протилежна позиція, що держава не повинна мати «власні» інтереси – вони всі мають бути інтересами суспільства. Іншими словами, «державний інтерес не має самостійного значення – це той самий публічний інтерес, спрямований на забезпечення в суспільних інтересах державних функцій, що реалізуються» [4, с. 50].

У літературі виділяють і публічні корпоративні інтереси. Так, М. В. Немитіна категорію публічні інтереси поділяє на державно-публічні й корпоративно-публічні інтереси, до останніх вона відносить інтереси будь-яких об'єднань людей [5, с. 123]. О. І. Нікологорська вказує, що спільний корпоративний інтерес є інтересом подвійної природи, що включає як приватноправовий, так і публічно-правовий елементи, і він не може дорівнювати приватним інтересам окремих суб'єктів [6, с. 136]. В. Ф. Сіренко говорить про колективні інтереси так: «Колективний інтерес завжди містить дві сторони, одна з яких відбиває зв'язок колективу й суспільства в цілому, а друга – зв'язок колективу і його окремих членів» [7, с. 56]. Ми вважаємо, що говорити про наявність колективних інтересів не зовсім сучасно. Краще застосовувати терміни «корпоративні інтереси» чи «інтереси окремих соціальних груп». Такий підхід вважаємо більш адаптованим до реалій сучасної економіки й відповідних прийомів законодавчої техніки.

Цільове призначення закріплення публічного інтересу – це в кінцевому результаті забезпечення приватного інтересу засобами публічного права [4, с. 50]. При цьому необхідно усвідомлювати, що постійним завданням держави й суспільства є максимальна нейтралізація несанкціонованого законом приватного інтересу в публічній владі, оскільки він викривляє цілі й завдання держави як загальної організації всього народу [4, с. 52].

Варто зазначити, що у сфері приватного права відбиття публічних інтересів має гарантувати права й законні інтереси громадян і юридичних осіб, що досягається завдяки наявності в цивільному законодавстві низки інститутів публічного характеру [8, с. 7]. Традиційно, під приватним у праві розуміється сукупність норм, що регулюють майнові й немайнові суспільні відносини з індивідуальним або груповим (недержавним) інтересом окремих фізичних та юридичних осіб, а також відносини, у яких держава виступає не як носій публічної влади, а як суб'єкт цивільних правовідносин, де особи є рівними у своїх правах, а їх інтереси здійснюються та охороняються виключно за власною ініціативою.

Але при цьому, наголошуємо, інтерес – це настільки всеосяжна й універсальна категорія, що можна сміливо стверджувати про наявність як мінімум чотирьох суб'єктів інтересів: особа, група, держава, суспільство. А отже, ми можемо говорити про індивідуальні, групові, державні та суспільні інтереси. І всі вони можуть бути і публічними, і приватними. У жодному разі не можна поділяти за суб'єктом і відносити індивідуальні й групові інтереси до приватних, а суспільні й державні – до публічних. Держава також може переслідувати приватні інтереси – інтереси, які не покриваються компетенцією державних органів, а окрема фізична особа переслідувати публічний інтерес. У цьому аспекті міркувань можна навести яскраві приклади із судової практики:

А) Реалізація і захист індивідуального інтересу. Суб'єкт підприємницької діяльності – фізична особа А звернулася до суду з позовом до відповідача Комунального підприємства «Добробут» Корецької міської ради про повернення незаконно стягнутих

грошей у сумі 44 грн 00 коп., визнання самовільно зайнятою земельної ділянки та проведення на ній незаконної підприємницької діяльності. Позивач звертав увагу суду, що він здійснював торгівлю хлібобулочними виробами на території колишнього ринку. Директор КП «Добробут» Корецької міської ради та бухгалтер цього підприємства змусили його сплатити 44 грн 00 коп. за торгове місце, про що було видано касовий чек на суму 44 грн 00 коп. Позивач вважає такі дії КП «Добробут» Корецької міської ради незаконними, оскільки, скориставшись рішенням міської ради про надання дозволу комунальному підприємству «Добробут» на виготовлення технічної документації із землеустрою щодо передачі в постійне користування земельних ділянок для обслуговування ринків і порушивши вимоги ст. ст. 125, 126 Земельного кодексу (далі – ЗК) України щодо порядку надання земельних ділянок, комунальне підприємство «Добробут» самовільно захопило земельну ділянку і розпочало незаконну підприємницьку діяльність, використовуючи вказану земельну ділянку під ринок [9].

Б) Реалізація і захист групового інтересу. Комунальне підприємство Печерської у м. Києві ради по утриманню житлового господарства «Хрещатик» звернулось до суду з позовом до громадянки А про надання доступу для обстеження квартири. З матеріалів справи стало відомо, що відповідачка відмовлялася виконати припис ВАТ «Київгаз ФЕЕГ №2» щодо приведення газопроводу в її квартирі в належний стан, надати договір на обслуговування газового котла, акти на димовентканалі та на обслуговування сигналізатора газу. Такою поведінкою порушувалися інтереси мешканців будинку на безпечні умови проживання. Позивач, зобов'язаний здійснювати контроль за технічним станом інженерного обладнання будинків, квартир, приміщень; забезпечити належні експлуатацію та утримання майна, що перебуває на його балансі, просив позов задовольнити та винести рішення, на підставі якого зобов'язати громадянку А надати доступ представникам КП УЖГ «Хрещатик» для обстеження технічного стану її квартири [10].

В) Реалізація і захист державного інтересу. До них відноситься категорія справ щодо передачі в оренду земельних ділянок, у яких позивачами виступають, як правило, прокурори, що діють в інтересах держави. Суд може визнати незаконним та скасувати рішення органу місцевого самоврядування про надання в оренду земельної ділянки на тих підставах, що рішення про надання було прийнято неналежним органом (наприклад, сільською, а не районною радою) або з порушенням встановленого законом порядку надання земельних ділянок в оренду (наприклад, не розроблено проект відведення земельної ділянки). При цьому права ані держави, ані окремих осіб прийняттям такого рішення зазвичай не порушуються – підставою виникнення такого роду спорів є зачіпання законних інтересів осіб приватного або публічного права. Нерідко саме в таких справах відбувається цитування рішення КСУ від 01.12.2004 р. № 18-рп/2004. Наприклад, бориспільський міжрайонний прокурор Київської області в інтересах держави в особі Київської обласної ради, Державного комітету України із

земельних ресурсів та Державної інспекції з контролю за використанням та охороною земель у Київській області звернувся до господарського суду Київської області з позовом до Дударківської сільської ради Бориспільського району Київської області та Закритого акціонерного товариства «Спільне українсько-голландське підприємство «Кребо», за участю третьої особи, яка не заявляє самостійних вимог на предмет спору на стороні відповідача: Державне підприємство «Центр державного земельного кадастру» Державного комітету України із земельних ресурсів в особі Бориспільського районного відділу Київської регіональної філії Державного підприємства «Центр державного земельного кадастру» про визнання незаконним та скасування рішення виконавчого комітету Дударківської сільської ради Бориспільського району Київської області «Про вилучення земельних ділянок із користування ДМА «Бориспіль» та передачі її в користування ЗАТ «Спільне українсько-голландське підприємство «Кребо» під розміщення об'єктів для зберігання пального, пожежних водоймищ та очисних споруд». Позовні вимоги обґрунтовано тим, що оскаржуваним рішенням вилучено із землекористування ДМА «Бориспіль» земельну ділянку, яка розташована в адміністративних межах Дударківської сільської ради, і передано в постійне користування ЗАТ «СП «Кребо» згідно ст. 30 чинного на той час ЗК. Проте враховуючи, що земельну ділянку ЗАТ «СП «Кребо» отримало в постійне користування для зберігання пального, пожежних водоймищ та очисних споруд, її вилучення та надання в постійне користування повинно здійснюватися за рішенням обласної ради народних депутатів, як визначено ч. 5 ст. 31 ЗК України [11].

Г) Реалізація і захист суспільного інтересу. У 2006 році Печерський районний суд м. Києва розглянув позовну заяву С. Ю. Побережець, лікаря анестезіолога-реаніматолога МКЛ №2 м. Вінниці до Міністерства охорони здоров'я України, Міністерства праці та соціальної політики України, Фонду соціального страхування з тимчасової втрати працездатності, Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України та Міністерства юстиції України про визнання незаконним нормативно-правового акту – спільного Наказу адміністративних відповідачів «Про затвердження зразка, технічного опису листка непрацездатності та Інструкції про порядок заповнення листка непрацездатності». В адміністративному позові С. Ю. Побережець ставила питання про визнання незаконною вимоги подавати в листку непрацездатності інформацію про діагноз особи та код захворювання за Міжнародною Класифікацією Хвороб, оскільки це порушує конституційні права громадян України на приватність (конфіденційність інформації про стан здоров'я особи) [12].

Межі приватного й публічного права є вже розмитими. І якщо не можна «відірвати» одне від іншого, не захопивши частини від іншої сфери права, то приватні й публічні інтереси чітко відрізняються й здатні бути проаналізованими та виокремленими один від одного. Більше того, переважна присутність

чи приватного, чи публічного інтересу може кваліфікувати відносини як відносини приватного або публічного права. Наше завдання наразі провести певну межу, яка розділить приватний і публічний інтерес, підкреслити, що приватний інтерес є основою формування й розвитку приватного права, а боротьба за приватні інтереси певним чином формує громадянське суспільство.

Питання про узгодження приватних і публічних інтересів у праві, встановлення їх оптимального балансу існує постійно. У жодному разі не можна розділяти й протиставляти публічні й приватні інтереси. У тій чи іншій ситуації будь-який приватний інтерес може бути зведено до публічного інтересу, розглянуто або подано як цей же публічний інтерес. А з іншого боку, публічний інтерес втрачає сенс, коли він не потрібний і не несе цінності реалізації для окремо взятого суб'єкта правовідносин. Дисбаланс може поглиблюватися різним, іноді протилежним розумінням публічних і приватних інтересів. В. В. Субочев указує, що протиріччя й конфлікти, які виникають між публічним і приватним правом, не завжди мають означати, що приватний інтерес повинен суперечити публічному [13, с. 283–284]. Правові норми, які виражені об'єктивно, є узагальненим суспільним інтересом, а отже, не можуть влаштувати всіх, і це викликає протиріччя між приватним і публічним. Проте існування гарантій реалізації й захисту охоронюваних законом інтересів компенсує виникнення можливих конфліктів.

Якщо говорити про співіснування приватних і публічних інтересів, їх узгодження і встановлення балансу, необхідно зазначити, що критерії встановлення такого балансу, як і дисбалансу цих інтересів, не тільки не визначені в законодавстві, але й недостатньо вивчені в літературі. Проблема балансу в співвідношенні приватних і публічних інтересів постала з початку системного усвідомлення ролі права й залишається відкритою й до сьогодні. Однією з функцій держави як організації публічної влади є певне задоволення приватного інтересу. Велика значимість публічних інтересів для збалансованого суспільного розвитку полягає саме в тому, що вони спрямовані на забезпечення охоронюваних законом інтересів кожної окремої особистості, і тим самим вони мають бути підпорядковані інтересам приватним, особистим. Хоча в реаліях ми бачимо інше, коли для задоволення публічних інтересів пригнічуються приватні. Проте це питання пріоритетів інтересів у кожній конкретній ситуації. І може має рацію Ю. О. Тихомиров, коли говорить, що «якщо реалізація публічного інтересу дасть змогу здійснитися багатьом індивідуальним законним інтересам, то заради того, щоб подібного роду публічний інтерес реалізовувався, можна «пожертвувати» деякими охоронюваними законами інтересами у сфері приватного права. Проте це «жертвування» не означає ігнорування кожного приватного законного інтересу, що вступало б у протиріччя основним принципам об'єктивно існуючого права в цілому» [8, с. 10]. Право, відображене в нормах законів, має узгоджувати публічні й приватні інтереси. Мінливість і постійний рух межі між приватним і публічним правом, приватними й публічними інтересами відбиваються в

тому, що те, у чому раніше полягала суть суспільних чи державних інтересів, набуває сенсу тільки в якості приватного інтересу. Але цілком можлива й інша ситуація – визнання за приватними інтересами загальносуспільної важливості й виведення їх у ранг публічних. Так чи інакше, але публічні інтереси є засобом для досягнення цілей приватного права, яке становить, безсумнівно, велику цінність у громадянському суспільстві.

ЛІТЕРАТУРА

1. Тихомиров, Ю. А. Публичное право / Ю. А. Тихомиров. – М. : НОРМА, 1995. – 680 с.
2. Михайлов, С. В. Категория интереса в российском гражданском праве / С. В. Михайлов. – М. : Статут, 2002. – 205 с.
3. Конституція України 28.06.1996 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.rada.gov.ua>. – Назва з екрана.
4. Полянский, В. В. Публичные и частные интересы в конституционном праве : проблемы и гармонизация / В. В. Полянский // Интерес в публичном и частном праве : сб. ст. – М., 2002. – С. 48–53.
5. Немытина, М. В. Трансформация частных интересов в публичные / М. В. Немытина // Частное право : проблемы

и тенденции развития : Материалы Междунар. науч.-практ. конф. – М., 2008. – С. 121–126.

6. Никологорская, Е. И. Общий корпоративный интерес в акционерных отношениях: сочетание частных и публичных начал / Е. И. Никологорская // Актуальные проблемы частноправового регулирования : материалы Всерос. VIII научного форума, Самара, 24–25 апреля 2009 г. – Самара, 2009. – С. 134–137.
7. Сіренко, В. Ф. Інтереси і Влада / В. Ф. Сіренко. – К. : Оріяни, 2006. – 536 с.
8. Тихомиров, Ю. А. Интерес в публичном и частном праве : согласование и противоборство / Ю. А. Тихомиров // Интерес в публичном и частном праве : сб. ст. – М., 2002. – С. 4–11.
9. Рішення Господарського суду Рівненської області від 26.11.2010 р. у справі № 10/148.
10. Рішення судової палати у цивільних справах Апеляційного суду м. Києва від 22.10.2008 р. у справі № 22-6915/08.
11. Рішення Господарського суду Київської області від 01.04.2011 р. у справі № 21/070-10/15.
12. Постанова Печерського районного суду м. Києва від 25.07.2006 р. у справі № 2-А-216-1/06.
13. Субочев, В. В. Теория законных интересов : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.01 / В. В. Субочев ; ГОУВПО «Тамбовский государственный университет». – Тамбов, 2009. – 490 с.

УДК 342.95

ПРО ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЇ

Чуйкова В. Ю.,

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри цивільного права,
доктор філософії
Національного університету
«Юридична академія України
імені Ярослава Мудрого»,
м. Харків

Анотація: Розглядаються деякі проблеми використання інформації як об'єкта цивільних відносин. Аналізуються ознаки інформації як особистого немайнового права та специфіка його захисту.

Ключові слова: інформація, інформаційні відносини, особисте немайнове право, достовірна інформація, захист інформаційних відносин.

Аннотация: Рассматриваются некоторые проблемы использования информации как объекта гражданских отношений. Анализируются признаки информации как личного неимущественного права и специфика его защиты.

Ключевые слова: информация, информационные отношения, личное неимущественное право, достоверная информация, защита информационных отношений.

Annotation: Some issues of usage of information as object of civil relations are considered. The features of information as personal non-property law and specificity of its protection are analysed.

Key words: information, information relations, personal non-property law, adequate information, protection of information relations.

Характерною тенденцією нашого часу є зростання обсягу та значення відносин з приводу інформації в усіх сферах суспільної діяльності. Зазначені істотні зміни в суспільному житті потребують адекватного правового реагування. За таких умов актуальним є дослідження механізму правового регулювання інформаційних відносин з метою його вдосконалення. Інформаційне право, як і будь-яке інше суб'єктивне право, можна вважати

реальним лише в разі надання праволодітьцю необхідних і відповідних засобів для припинення порушення і відновлення порушених прав і інтересів.

Актуальність цього питання пояснюється тим, що нормальний цивільний оборот передбачає не тільки визнання за суб'єктами певних цивільних прав, наприклад, інформаційних, а й забезпечення їх надійною правовою охороною. Охорона інформаційних прав, у свою чергу, реалізується у вигляді застосування відповідних способів захисту інформаційних прав та інтересів. Зазначене обумовило **мету** дослідження – з'ясувати ознаки